

Алдр Октябрьск социалистическ революцин дөчн джил

1957 джилин ноябрин 6-д СССР-н Деед Советин өөнин сессий деер үр Н. С. ХРУЩЕВИН кесн доклад

Экцэнь 124—125-ч номермүдт.

Энэ зуран көдлэчирин то-диг, совет-
Орхн 15 джилин эргид США-д эрки
агыгына олга цагин кемдэж күүч
агды чадхыг үзүлжэнэ. (Альх таш-
лагин эргид США-н экономик бас ура-
аххми. Кемржэн мана промышлен-
новуднь зөвэр бөдм болдгын тоо-
бэйдлин дөрлөнд тууджлч ахр
күпэд, даваж гарыгына төр, лавта
төр гадж тоолд болхми. (Альх та-

олн-амтн эн төвкүн бээдлин
аххми төлэ цугтагынь кех гидж
эн. (Нургаж альх ташлдан).

Социалистическ промышленностиг болн селәнэ
аххми бөдлүлгүлгөр темдлгдсн ма-
коммунистическ партин болн Советск
партия. советск олн-амтна бээхтэ бээдл-
болн кишгин туск килмдж үзүлгәнэ.
аххми эргид индустриин иилгүч аныг-
хойр-гуран холван бөлгөн, селәнэ
аххми бөдлүлгүлгөр олн-амтна бээ-
кемдэж зөвэр бөдлүлгүлгөр, советск
партия угагыр бөсд йовдг материальн
төр неврриг улм икәр ханьгыах эв-

олн-амтн ори-нутгин экономик бөдлүл-
аххми дилермүд күчсми, эдн эн дил-
аххми икәр меддж үнлсн деерән, манд
аххми гадж уга төр бээхиг, дуту-дунд
аххми уга келдх зовльнг-түрү харгь-
аххми.

аххми бээдг гермүд ик хол татугыннь
аххми. Амтн бээдг гермүд тату болдг
аххми. Негдвэр, Советск йоснд,
аххми бээдг гермүдәр амтн әвртә икәр
аххми. Хойрлар, Советск йосна
аххми балгысдин болн көдлмшч по-
аххми 3,5 холванас давугьар бөсми.
аххми өмк джилмүд күнд индустрий
аххми деншг болг олзлдж цугтагынь,
аххми тосхлтин халхд, арвх зөвтә биләв-
аххми, Советск Союзин амтн бээдг гермү-
аххми 25 сай шаху күүг бээх баарн уга,
аххми дән манд ағы ик гару үзүлв.
аххми болвч, ори-нутгин амтн бээдг гер-
аххми 1913 джиллилә дүньгүлхлә—3,7
аххми. Советск йосна джилмүдин эргид
аххми болн селәнэ интеллигенцин тосхн
аххми уга) дугтан 500 сай квадратн метр
аххми бээдг гермүд тосхгдсн, шинәс ясгдсн
аххми болн уракла дүньгүлчкәд, гер уга
аххми болхла хамхрха гермүдәр бээдг
аххми социалистическ ори-нутгула дүньгүлч-
аххми кехәр седдәжәшвдн.

аххми бээхтә бээдл-джиргьл бөдлүлгүлгөнлә
аххми коммунистическ партин болн Советск
аххми цуг килмджс заагт, амтн бээдг гер-
аххми бөрджүлгүлгөнә туск килмдж ода
аххми.

аххми халунар таасн, СССР-т амтн
аххми тосхлт делгрүлгүлгөр партин болн
аххми дилдж кесн зура, 10-12 джилин
аххми тугт амтн бээдг гермүдин татгиг төг-
аххми амтн бээдг гермүдин көрпөгиг зөвәр
аххми бээдгәнә. (Альх ташлдан). Мана ори-
аххми бээдг гермүдин төр өбрхн джилмү-
аххми делгрүлгүлгөр хагылгдхн магьд уга,
аххми бийннь олн-амтна эдлврин зәрм эд-
аххми гаргьлгар тоогьарнь чигн, нег
аххми чигн үлдж йовхан, эн эд-таврин
аххми бөгьлгәнә болн хулдг үннь ода бийннь
аххми бас меднәвдн.

Күч-көлснә ашиг зөвәр бөдлүлдж, энүнә улд
күч-көлснрин джалвин цаарандк бөлт тегхин
төлә—производство цааранднь ясдж сәәрүлгүлгөр,
терүг шишлнэгдүлгүлгөр, комплексн механизаци
болн автоматизаци келгүлгөр, күч-көлснә культуру
бөдлүлгүлгөр ик гидг көдлмшч бөрдәх төр мана
өмн зөгсәжәнә. Өбрхн цагин эргид зәрм профес-
син көдләчирт хәләгдсн джалвин системиг дилдж
яслгүлгөр кесг керг-төр күпәд, тарифн разряд
болн джалв хоорндк дүньгүлгөр улм чиклдж ир-
цүлх кергтә. Балгыснд болн селәнә хулд-гүлгә
ясгәнә төрт, олнә хот-хоолд, олн-амтна бээдлин,
терүнә эрүл-менд харгына болн гегән-герлин
некар ясулгүлгәнә төрт улм ик оныг тәвгдх зөвтә.
Күч-көлснрин өлр-бүрдин некар ханьгылгәнә
туск килмдж—партин, советск, эдл-ахун, коопе-
ративн болн профсоюзн организациясин хамгин тү-
рүн болдж күпәдх даалгьврнь болджәнә.

Мана ори-нутгин бөсд-бөрджлтин өдгә цагин
эргид, советск олн-амтна гүджиргтә көдлмшин
ашд, олн-амтна эдл-ахун бөдм кемдәнд күрч
бөсд-бөрджсн цагт, күч-көлснрин бээхтә бээдл-
джиргьлгиг улм түргнәр бөдлүлхин төлә эрки
кергтә тоотнь бөрдәгдсн. Партин болн Советск
государствин тәвжәсн цуг төрмүд ягдж хагыл-
гджәсн болнә, бас тедү метәр, эн төр чигн
дилвртәгүлгөр хагылгдхн бигл лавта иткдә-
нәвдн (Альх ташлдан).

Наукин болн техникин бөсд-бөрджлтин кем-
дәнд бөдм болх дугтан, эдн бээдл-джиргьлә,
коммунистическ тосхлтин дамшлгә улм сән
залгылдата болх дугтан—мана уралан йовлж
йовх йовд улм түрн болхми.

Наукин болн техникин бөсд-бөрджлтәр, олн-
амтна эдл-ахун олн-зүсн аныгыг техническ аг-
слгәнә кемдәжгүлгөр, бөдм медрләт чадмг-чидмт
кадрмүд белдәж гаргьлгүлгөр Советск Союз дел-
кәд түрүн ормсн негинь эздәжәхиг эндр нам
мана бшәтир меддж келдәжәнә. Советск наук
болн техник, Советск Союзин промышленность—
ода манд тусан, әврә бийиннь күчн-чидләр эс
хагылгдм—тним производствени-техническ төр
медхн. Советск Союзин научн-техническ болн
производствени кемдәжн—ори-нутгт эврәннь
орчлнгыин зөбрән урдк-урдкәсн ик кемдәтә-
гүлгөр олзлх, производительн күчн-чидлән, урд
цагт терүнә тускар нам күсл кедж болшго
дүньгә хурдар бөсд-бөрджүлх кемдәнд күрсн
бәәнә.

Унәр келхлә, хөрн джил хооран тним ахр
болзгт Иджл, Ангар, Енисей голмуд деер ода
бидн тосхдәжәхлә әдл тним ағы ик усна күчн-
чидлин электростанци тосхлгьлгиг сандж болх би-
дү? Урд цагт хойр-гурвн джилн эргид 36 сай
гектар эмнг болн эмншпрсн газр хагылдж элл-
гүнә төр күпәдж болх билү? Арвн-арвн тавн
гүнә хооран, ни-төвкүн бәәлгәнә кергт атомн
күчн-чидл олзлгдгәнә, реактивн хурдн самолет,
дрилртмдж хоорнд нислг баллистическ ракет, Газ-
рин искусствени дахуль үүдәдж келгүнә әдл,
тним төрмүд, ик удан цагин кергт тоолддәжә.
Ода, өдгә цагин эргин эн нәрн төрмүд иләр
хагылддәжәнә, тегәд советск ученс, мана промыш-
ленность эн нәрн төрмүд хагылгдгәнә эврәннь
нертә демән тәвдәжәнә. Наук гүүдүлдж-бөрджүл-
гүлгөн ода Советск Союз делкәд нертә орм эзл-
дәжәнә гидж герчлх цуг зөвтәвдн. (Альх ташлдан).

Мана наук болн техник аль-бисәрин бөсд-бөр-
дждг боллар, олн келн-амтна социалистическ
культуру нецгдлж шавшдг болдгар, наукин болн
техникин күцлгт производствод түргәр орулгдж
әдлгдг болдгар, советск улсин күч-көлснн әмр-
дүлдж, энүнә ашын бөдлүлгд болдгар Комму-
нистическ парть болн Советск правительств цаа-

ранднь чигн цугтагынь кехми. (Удан альх ташл-
дан).

Зүрмүд! Олгә цагин эргид мана ори-нутгин
өмн зөгсдәж коммунистическ тосхлтин төрмүд
хагылгдгәнә Коммунистическ партин болн Советск
государствин нилчнь ағы ик болдг.

Эдл-ахун болн культуру тосхлтиг гардлгьн,
олн-амтна бээхтә бээдл-джиргьлгиг даньгинд
бөдлүлгьн, коммунизмүр орлгәнә төр күпәдх
цуг күч-көлснринг бөрдәлгьн, хамшулгьн болн
агслгьн, коммунистическ ухан-сердә элг олн ул-
сиг сургылгьн—ним төрмүд Коммунистическ пар-
тин болн Советск государствин үлүлврин гол
үзгинь иилгьлж зааджәнә.

Советск Союзд социалистическ обществ
тосхлгьн—ори-нутгин бээдл-джиргьлә ик гидг
политическ сольврүр, мухлалгч классмудиг уга
келгьнүр, олн-амтна селкл-ухани болн политиче-
ск ни-негн үүлдж гарлгьнүр, Советск государст-
вин төр-даалгьврин сольврүр болн бөсд-бөрджл-
түр авч ирсн болг. Кемржән урд, СССР-т со-
циализм дилләд уга цагт Советск государствин
эркн керг-төрмүдин негнь—даджрч классмудин
болн ори-нутг дунд үлдсн эднә үлүлмүдин бшр-
лгәнә үлүлвриг дарлгьн, йоснас буулгыдсн ной-
лгч классмудин капиталистическ диг-дараг хәрү
токтәхар селлгьн дарлгьн бәәсн болхла, ори-
нутгт даджрч классмудиг уга кеснә хөбн, со-
циалистическ производствени отношениг батлснә
хөбн—Советск государствин эн керг-төрнә джи-
сәд буйссн.

Советск обществ коммунизмин хаалгьар цаара-
ндан йовлгәнә кемдәжгүлгөр Советск социалистиче-
ск государствин керг-төрнә цаарандан чигн улм
ясгдә, оныгдарад йовхми.

Социализм—даньгинд нег бнөгтә-көвтәгүлгөр,
сольвр угагыр, ормдан көшсн метәр бәәдлин бшш.
Социализм—әмд, обществин цуг чледүдин улм
бөсд йовдг материальн болн культуру некарриг
күцдн тегтхәр даньгинд селдг, тасрхан угагыр
бөсд-бөрджәд, улм ясрад, сәәрәд йовдг обществ
болджәнә. Мел бас тедү метәр, социалистическ
государств чигн, даньгинд нег бнөгтә көвтәгүлгөн,
сольвр угагыр, ормдан көшдж, даньгин нег ян-
зарн үлүлдж чадшго болдг. Уга, социалистическ
государств, коммунизмүр йовлгәнә кемдәжгүлгөр,
бас тигдж бөсд-бөрджәд, бнөгән соля йовнә.

Ори-нутгт, күч-көлснрин йоста олнә йосн—со-
циалистическ демократийн улм бргнәр делгрдж д-
елдгәд йовнә. Эдл-ахун болн культуру тосхлтд
гомән республиксин зөвиг цааранднь бөрджүл-
гүлгөр, бәәрн газрмудар сүв-сөлвәр икдүлдж делгрү-
лгүлгөр, предпрятисин болн тосхлтин гардврн
гол нилчнь экономическ райодар гаргьдж, про-
мышленность заллгьн оныгдаруллгүлгөр сүлджил-
мүдт келдсн керг-төр социалистическ демократийн
бөсд-бөрджәд ик гидг ишкдлин темдг болджәнә.
Эн керг-төр советск улсин ачтә селдвәриг болн
шулгиг цааранднь бөдлүлгдх, эдниг государств
заллгьнд, эдл-ахун болн культуру тосхлт гардл-
гүлгөн улм бргнәр орцүлхд дөнъ-тусан күрджәнә.

Ода социалистическ государствин гол керг-төр-
нә—обществени производств бөрдәлгьн болн эконо-
микиг, эдл-ахун, культуриг гардлгьн, күч-
көлснрин сәәгьиннь хәәдж, күч-көлснә болн эдл-
врн кемдәнд хәләвр-шүүвр бөрдәдж күпәлгьн,
күч-көлснриг аль-бисәрин сургыль-сургылдж, тер
тоод күч-көлснә шин диг-ларанә сургылдж өлгьн,
күч-көлснд коммунистическ халәц гаргьлгүлгөр сур-
гылгьн; газдин политикин халхд—олн-зүсн со-
циальн-политическ системтә ори-нутгуд тегш-зегр
ни-төвкүн бәәлгүнә ленинск заавр арднә ордж кү-

(Цааранднь 2-ч халхд).

(Эклян 124—125 номердт)

цалтн; социализмн делкн системин орн-нутгудин эвдрлтн уга ни-иньглгн, ах-дугуннр хамидж уулдгн болн нег-негндн донь-тус кўрглгн батлгн болджана.

Буклдан государств буйсхд кўч коммунизм кертн, государств, зуг обществ: „Кўн болгн чадсарн кўлмш кегъд, керглснр эдлвр авхм“ гисн зокал кўйагъд, коммунизм ах янз ирси цагт, бѳм ашта кўч-кўлсн сўфрд цуг теткул кўч элвдждж, кўч-кўлсн амн джиргълин турн керглврн болад, амтн аргарн, сан-дурн седклр кўдлг болсн цагт, зуг тингхлн оц государств буклдан буйсхмн—гидж Ленин сургъла.

Болв, орн-нутгн газдин дāvрлгнн харслгъна, капитализм хārу токтахин эркд газдин империалистическ кўчн-чидлин болн геднā агентурин халхас гарчах дāнā āмшгъс социалистическ стройн харслгъна керт-тормудлā айл, социалистическ государств тинн хамгн эркн керт-тѳриг мартд бидн чадш угавлн. Мана государствн эн керт-тѳрин чинрн багърх эс багърхн зуг маднс бāт-хā, нам ўнндн келхлā, мана бшāтрин уулдвр-лā, маднāгъс дорхн нкār залгълдата. Газдин дāvрлтин āмшгъ багъ болх дутман, мана государствн эн керт-тѳриг кўцāлгнд гард кўчн-чидлг болн гаруг тедū мет багъар бидн гаргъхвдн. Тер āмшгъ ик болх дутман, гаргъдг гару чигн тедū мет икдхмн.

Государствн туск, обществ кўцц коммунизмур йовлгъна кемджāгър государствн буйслтин туск марксистс-ленинск ном агъу ик чинртā болдг. Орн-нутгн харслд, социализмг бшāтнā кўчн-чидлс болн эднā агентурмудас харслгъна залгълдата государствн органс бāрлгънд гардг ик гидж гаруг—Советск Союзин дотр-дундин бсдж-бргджлтин сā хāйлгънā хāлāцār болхла—эдл-ахун улам тургн бсдж-бргджлтд, олн-āmтнā бāдл-джиргълин кемджā ббдлултгънд лавта гаргълж болхмн билā, эннн тегād кергт дегд ирлцнгъу болх билā. Болв, империалистическ государствсн залгч багн харшлтта политик болн уулдвр маднā энуг кех аргъ бгхш.

Советск улс тѳвкнўн кўдлмштāн уулдā бāдлж, коммунистическ тосхлтин тѳрмудāн хагълн бāдлж, империалистическ орн-нутгудин залгч улсн, социализмг уга кех ишāн хаяд уга империалистическ орн-нутгуд ода бийн бāгъā бāахиг март-джахш. Шин дā бсгъār селдг социализмн бшāтн-ринн харшлтин бннāс бārх зѳвтā политическ саг-сергиг, империалистическ деермчрин дāvрлтд кезāд чигн хārу бгхдāн белн орн-нутгнн харшлтин кўчн-чидлг болн энўнā зертā-зевтā цергиг аль-бисārнн батлгън—Советск социалистическ государствн онц килмджин керт болджана, болад чигн бāахмн.

Цуг олн-āmтнā килмджд болн энъкрлгънд бāдлг Советск Аārн болн Флот—советск цергчринн гун ухан-седклрн, эврāннн патриотическ даалгъврнн гўнār меллгъārн, социалистическ Тѳрскидāн заг уга āрун дуртагъари кўчтā болдг. Мана Аārмин болн Флотин āвртā кўчн-чидлин гол булгн—эднā бурдлгъачнн, гардачнн болн эднд сургъмджд бг-гнн Коммунистическ партъ болдгт бāдмин гидж одахн болсн КПСС-н Центральн Комитетин Пленум эврāннн шииврмудтāн лавлдж толрхагъар бичсн. Мана Тѳрскиā харшлтин сāгъннн хāл-гън—социалистическ государствн харшлтин бгā цагин дāнā наукин болн техникин кемджāнд бār-лгънā туск, дāнā сургъулин белдвирг цуцртлн угагъар ясерулд, Аārм болн Флотд партийн-политическ кўдлмш яслгъна туск, советск улсин тѳвкнўн кўч-кўлс, социализмн алдр ик дилвр-муд саг-серггār харлгъна туск КПСС-н XX-ч хур-гин зааврмуд кўцāхин тѳлā шуялтта ноолда кехиг некджāн.

Коммунистическ тосхлтин тууджлгч тѳрмуд дилвртāгър кўцāгдхин ишгъ—мана орн-нутгнн олн-āmтнā эвдрлтāн уга ни-негн болн хамцлт, экономикин болн културин бсдж-бргджлтд эднā ах-дугуннр ниилдгн иньглгън болн хооридан донь-тус боллгън, āмрлугч уулдврин советск патриотизм, коммунизм тосгъх советск улсин каджилт уга ухан-седклнн шуялт, Тѳрскиā зѳбрин тѳлā гуджрлттā кевār кўдлгън болджана.

Билг-эрдм уулдгч олн-āmтн болад, баатр олн-āmтн болад, цуг делкāн туурмджд ўзсн советск олн-āmтнā кўчн-чидлн—энўнā сул амулн бāл-гънā болн кишгин тѳлā, коммунизмн ах кўчлин гун ухани тѳлā келг ноолдг алдр Ленинā бурд-сн, социализмн тѳлā болсн ноолднд тахшн Коммунистическ партъ тāv гар джидл толгъвалж йов-хл бāдмин (Удан алъх ташлдан). Цугинн дилгч марксизмн-ленинизмн номар бргмджд авсн партъ, олн-āmтнā кўчлгънг коммунистическ тосхлтин

тѳрмуд хагъллгънур зѳрўлнā.

Советск орн-нутг эн тѳрмудиг, советск олн-ām-тилā хамдан Китдин алдр олн-āmтн, социалистическ джлгч шин бāдлл хагълджана. Социалистическ орн-нутгудин олн-āmтс ах-дугуннр иньглгън болн хооридан донь-тусан кўрглгън, эднā марк-систс-ленинск партъс ни-негн бāлгън—кўмн-ām-ти социализмн, прогрессин, ни-тѳвкнўнā болн цецкгрлдж джиргългънā хаалгъар йовлгънг кесг хол-ван амрдулдж, тўргдāнā.

Эврāннн интернациональн даалгъвртан итклтā, Ленинā гарврт бурдгдсн Советск социалистическ государств социалистическ цуг орн-нутгудин олн-āmтслā эвдрлтāн уга ни-иньгллгън цуг аргъар бргдлдж Батрагъад, социализмн болн коммунизм тосгъххн тѳлā ноолданд ачта хамцнъгъу уулдвр бргджулдж делгрўлхмн. (Ниргджд алъх ташлдан).

III.

Октябрьск революцин нарт делкāн чинрн, нарт делкāн социализмн кўчнā бслт

Ўрмуд!

Алдр тууджлгч чинртā тѳр-йовлмударн, кесг олн келн-улсин бāдл-джиргълд учрсн социальн-экономическ гун ундстā хўврлтсārн бнъгрсн дѳчн джил мет ним дўввр цаг тууджд уга. Эн дѳчн джилнн эргдд демократин болн социализмнн кўчнā дѳмбрлтā сāахн йовичн делгрлā, колониализмнн болн империализмнн цевāс кесг орн-нутгуд болн келн-улс сулхлгдхала. Октябрьск революцинн дил-лгън нарт делкāгъар делгрсн революционн-сулд-хвр дурдгч дольга тархала.

Нарт делкāн реакц тер цагт Западн кесг орлудар падрсн революцин заль унтрагъад, колониальн цуг систем эвдрлж нурджд йовсиг цаг-зуурд хооран саала. Болв Советск революцинн тархалд тārсн экиг уга кех аргъ реакцд уга болв, Алдр Октябрин илсйсин дилвртā йовудиг юн чигн бārлдж зогсадж чадгмн биш.

Онъгрсн дѳчн джил делкāн коммунистическ болн кўдлмшч джисāнā бргнārн болн гўнārн дурк-лдж бслгънн цаг билā. Революционн ноолдлгънн йовцд кўчтā марксистс-ленинск партъс токтджд гарч, бсдж баатршчхала, тедн ода эврāннн хань-дан 33 сай ўлу коммунистнр хамцулдж бāацхāнā.

Октябрьск революцин дамшлтин нарт делкāн чинринн темдлгжд меулād, Владимир Ильич Ленин ингджд келсн: эн дамшлт „социализмнн дāач дилврнн болдж тууджд орв, нарт делкāн ирх цага революц эн дамшлтас уга авч эврāннн социалистическ герāн тосгъх“ (Соч., 27 том, 377 халх). Урдасн междж Ленинā келсн лавта чик болснн тууджин делгрлтин йовц уулдлгънā.

Делкāн хойрдгч дāнā йовила болн гўнā тѳсл-гънн дару, делгў падрчхасн олн-āmтнā демократическ революцинн ашдн Европд болн Азийд социалистическ государствс бурдлгълā, тедн сāнār делгрдж чигн бāацхāнā. Алдр Октябрьск революцин дарук ик āвртā тууджлгч чинртā уулдвр болгъчн Китдин орнд революционн диллгън болн Китдин Олн-āmтнā Республик токтлгън. (Удан алъх ташлдан). Албана, Болгарин, Венгрин, Вьетнамн Демократическ Республикин, Германск Демократическ Республикин, Корейск Олн-āmтнā Демократическ Республикин, Монгъгълин Олн-āmтнā Республикин, Польшин, Румынā, Чехословакин болн Югославин олн-āmтн социалистическ тосхлтин хаалгъар йовдж йовцхана. Эн орн-нутгудин кўч-кўлсчир Октябрьск революцин дамшлатар тўшг кегъад, социалистическ гер тосхдж чигн билā, тосха чигн йовцхана. (Удан алъх ташлдан).

Делкāн социалистическ систем бурджд гарлгън—нарт делкāн коммунистическ болн кўдлмшч джисāнā алдршгсн дāач кўцāврнн, марксизмн-ленинизмн дўввр делгрлгън. Эн алдр диллгън—кўдлмшч классн болн кўч-кўлсч крестъянсин баатр кўчнн ашнн, коммунистическ болн кўдлмшч партъсин революционн ноолдлгъна ашнн, марксизмн-ленинизмн сургъулиг тедн эврā-эврāннн орн-нутгудин шишлн бāдлмудт урн билгтāгъар делгрўлгън.

Делкāн социалистическ лагерн эндр бāртā бнр-тулвр уга бсгч кўчн болджана. Нарт делкāн экономикас социалистическ лагерин медал бāах хўвнн цуг гаргъгч нўррснā 37 процентнн; цѳ болн болд хāйлгънā нег дѳврнā шахунн, кѳвнн кедж гаргългъна нег гурвнн шахунн. Нарт делкāн промышленн производствд социалистическ орн-нутгудин меллā хўвнн нег гурвнн шахунн.

Одгā нарт нарт делкāн хойр систем бāнā—социалистическ болн капиталистическ. Тер хойр систем ончта эврā-эврāннн делгрлгънā заката.

Экономическ болн политическ делгрлтин āдл

кемджātā эс болдгнн капитализмнн кань гидж Ленин сургъдмн.—Капитализмнн экономическ делгрлт алл кемджātā бийсн, капитализмнн ондлин бāгчн производствин анархий, кризисмуд, капиталистическ государствс хоорнд шн мейārкългънā ноолдлгън болджанн мин меллā цагт кен кўчтāнн нойржн кѳлтā хамг бсрлгънн гāлгългъар, экллгъар, кўнā газр, сирьс гарл хулдлж тархалгъна рынкс буладж хулдлж гуд кемр уралан гархларн ямр учр кесг кўцлвр гихлā, кесг сай кўч-кўлсчирнн делгрлж дамджд, ўлмāд бāацхāд болн ўлмāд бāацхāдг орн-нутгудин эврлт джрлгъар уралан гарлг мѳн. Тингдг империалистическ государствс дундас ур-снн США, ода болхла Англис, Францнāнн чигн капиталистическ орн-нутгудин тўлкдж гаргъад, Западн Германнн уралан, цуг чиллārн шургъджд йовнā мин закон тинн—чидл татугъан кўчтā олз-ору нойрхнā.

Социализмнн делкāн системд орихадгуд хоорнд батрсн хāлāц-селдг тас социализмнн систем экономическ зурамн закагъар бсдж делгрнā. Олн-āmтнā йовгч кергллтиг ик болдгарнн ханьн кўдлтā социалистическ обществнн делгрлтиг ончлдж меулāчнрн—произ-кўчнā хурдн бслт, орн-нутгнн зѳрўлг. Социализмнн орн-нутгуд—икнн чигн, багн, социализмнн хаалгъс уралан хойд-снн чигн, эн хаалгъд одахн орихаснн цугъар āдл зѳв эдлчхāнā. Теднāс алькнн негнāсн деер гарх, нег-негндн деерл-уга. Социалистическ нег орн-нутгнн-наадкнн кўртнā, орн-нутг болгъна кнā эн орн-нутгнн бийнн батлсн деерāн кнā цуг лагериг батлана.

Социализм энн тўрўлдж тосхснн Советск Союз ик байн дамшлтн, тер тенн дамшлтсан бгч, наадк ах-дў болн орн-нутгудларн хувацдг, теднā шин джиргъ-лтдн донь болна. Социалистическ эн орн-нутгудн бас эврāннн эдл-ахун болн рд халхд бāах ик болн унтā дамшлтта, тер сан бгч Советск Союзла хуваццхана, тернн доньгāн кўргцхāнā.

Олн-āmтнн йосни кецин диллгън, ах-нег-негндн донь боллгън, социалистическ стрилизац делгрўлгънн политикиг ур-оньдин кўцāлгън, кесг орн-нутгудт кнн уршгар экономическ ард хоцрлдж йошн шахм бāдлгъсн сулджд хагъндж гаргъ хāлā. Социалистическ орн-нутгудин эдл-цāврмуд советск улсин, социализмнн дундн зўркдиг байслгъар дўургнā. Китдинā Республик токтсн цагас нааран Кит-нутгнн промышленн производств зурл хойвжд бсв. Одгā цага кўчтā промышленн бурдāчкād, Олн-āmтнā Китл орн-нутгудн стривальн орн-нутг болх цаг хол бил-лшлдан). Чехословак, Польшд, Болгар, Германск Демократическ Республик, Югославд, Албонд промышленностин халхар ик кўцāврмуд бāацхāнā.

Социализмнн гол-сўрғатгъар селдг хўврўлгънā уулдвргāнн социалистическ гудин кўцāврмуднн зѳвр ик чинртā. Мана хаалгъар йовад, Советск Союз эврāнн эдл-ахугъан социалистическ гол-ўндсн ралā. Селāнā эдл-ахугъан кооперирон-сн Китдин Олн-āmтнā Республик ода б уулдвр делгрўлджанā. Болгар селā социалистическ сектор тара тард цу процентинн эдлджанā, Чехословак агъугъин 60 процентинн, Румынн газрин агъугъин 42-с бѳдан процентинн. Селāнā эдл-ахуд социалистическ келгън олн-āmтнā демократинн ннн гудар делгрўлгджд бāнā.

Экономическ делгрлтин хурдн ишт-стическ орн-нутгудин темдтā ўзлде-на. Эн орн-нутгуд 1937 джилд бāсн орн-нн кемжāнлā дуньцўлхлā, эн орн-джилд промышленн производствнн в-вдж бсгцхāдг. Делкāн социализмнн бѳдлчсн делгрлттā индустриальн кѳчкес билā цагт, социалистическ орн-рандан чигн эврāннн экономикан хур- (Цаарандкнъ 3-ч халх).

Үр Н. С. ХРУЩЕВИН ДОКЛАДИН цаарандкнь

(Экзачнь 124—125 номердт).

чудин государствн туск болн нань чигн тинм авцта кесг худл-джилгн үгмүд келдж, хуурмгин болн мекин кецү нари янзмүд хаяцхана. Зүгэр капитализмин халх татачрин кимд пропагандистск мекмүд чигн, социализмин бслтиг капиталистир нам зер-зевин күчэр чигн бәрхәр седлгн туудж-ин делгрлтин йовудиг зогсадж чадш уга.

Реформистыр, бдгә цага капитализмг буульх-ларн, сүл дочи джилин эргид капиталистическ зәрм орн-нутгудт гарсн социальн закон-засиг те-нхьртт бурглән бргцхана. Болв тедн уундән эрки-гол учринь нууцхана: капиталистирн халхас зәрм аврлт кемр кегден болхла, тернь кблмшч классин баатр кбшүн ноолдлгнн ашдн буладж авсн авр-лт, туугинь тедн нууцхана. Социалистическ орн-нутгудин күцәврмүд капиталистическ орн-нутгудин күч-кблчирг даджрачириннь өмнәс босдж ноолдлгнн урмд бгцхана, тегәд эврәнн ной-рхлгь хадгьлдг үлджин эрkd баячуд, нань аргь уга болад, социальн экономическ бәйдлтә аврлт кецхана. Энүнлә залгьдулдж США-д 1930 джилмүд-дә гарсн социальн закон-засигн учрар америкн тед-мдгтә сән бичәә Теодор Драйзерин келсн үгиг то-длго бәәдж болш уга: „Эн хамгин тускар би Мар-ксд болн улан Арасәд ханлт бргджанав“—гидж тер келсн.

Капитализмин орн-нутгудар даджрлгн улм күч авчана, күч-кблчирин эдл-уушин болн демократи-ческ збв элалгнн туст дәврлгн болж йовна, фашизмин болн даянә аамшг күч авчана. Болв эн орн-нутгудар кблмшч класс, нань чигн күч-кблчир, прогрессивн интеллигенц, талданар келхд, нургь-лдж социалистическ болн демократическ хаалгь татад төвкнүнә тәлә ноолдлаж амтн баянә, тегәд ирх цаг эн чидл-күнн меданд орхн мел лавта.

Капитализмин цуг халхин кризисин хурдлгнн колониальн системин буурлгнәд ончта күчтәгәр үзгдлжана. Андн болсн эн системиг тас уга кел-длгнн үүлдвр делгрлж йовна. Индин, Индонезин, Бирмин, Египтин, Сири болн нань чигн орн-нут-гудин сүлдвр болв. Колониальн мухлалулгнәс гетлхәсн Востокн орн-нутгуд эврәнн эдл-ау-гьван болн эрдм-культуран хурдар бдлүлдж дел-грүлх хаалгьс хаяддәжәнә. Келн-уулсн куунә үлмә угагар сүлдән джиргьхин тәлә зүткч келн-улсн керг-үүлдвр цуг колониальн болн капита-лизмин үлмәд бәәцхәд орн-нутгудар бсдж йовна.

Одахн күртл колониин болн полуколониин йоснд бәәцхәсн орн-нутгуд ода политическ сүлдхвр не-кхәсн деерән эн орн-нутгудиг капиталистическ орн-нутгудин үлмәд түлүкч экономическ тушагь-сн бас чигн мблтрхәр седж йовцхана. Колониальн болн полуколониальн орн-нутгудар үлмәгән тарха-хин тәлә США-н болн Англин империалистир хоор-нд догшн ноолдан болджана. Зәрм орн-нутгудас колонизатормуд аргь уга болдж гарцхав, зүгәр тер орн-нутгудин баячуд болн феодалмуд дундас бийсн татгч улс тедн үлдәцхәв. Империали-стирг татгч эн улс эврәнн орн-нутгудин сә хаяддәсн бәйдл гаргьлад, ил керг-үүлдврәрн им-периалистическ булагьчирин политик күцәцхәнә.

Колониальн политикин талдан янзмүд ода гарч йовцхана, тедниг нургьлдж тархагчн США бол-джана. Египтин өмнәс Англин, Францин болн Израилин кесн даянә авантур хамхрлж гарсна хоби. Среднь Востокд „вакуум“ (кбнәд) гарч олв, тер кбндәг дүүргх збвтань бидлин гисн ааль татад, США-н империалистир „Даллесин-Эйзенхауэрин номилгн“ гилж гаргьлж зарлхав.

Болв Среднь Востокд ямр чигн „вакуум“ угань цугьарад ил мелддмн. Күмид кергтә газрмуд тедн цугьар оли-әмтәр дүүврн, сүлдхвртан тачалта арабск келн-әмтс—кесәннь культури келн-улс орчлнәс бглгнн ноолддж авад, тедн күч-кблснн бәәцхәнә. „Вакуум“ гисн колони-затрск теорин, түүнә үндсн арабск келн-әмтсн туст империалистир ик сана зүүдж дееркягнн халәд гаргьлгн, арабск келн-әмтс эрк-биш ан-глин болн францин колонизатормудин гарт, э-гилхә США-н колонизатормудин гарт бәәцхәх збвтә, арабск орн-нутгудт бийсәрн, куунә үлмә угагар бәәлгь бгхмн биш гилдәх йовдл тер болджана. Империалистир цугтан уклтә аамшг-тәгннн Арабск Востокн келн-әмтс медад, тедн английск болн француск империализмин өмнәс чигн, американск империализмин өмнәс чигн ноолда кеджәцхәнә. Америкн империалистир ода Сири туст хорлтта нуувчин үүлдвр келгнн гблм гурдәцхәнә. Эн буэр, анди нааднанд тедн Израилиг олздлжана, авантюрт болн цүггә татл-гьвр Турциг түлүкдәнә.

Азин болн Африкин орн-нутгудт эврәнн нойр-хлгьван ямр аргьар болв чигн уладульхар седж империалистир зүткдлдж йовцхана. Импери-алистирг ода бийн збвәр ик күчн бәәхнн йирин лавта. Востокн келн-әмтсг үзгдлжәх аамш-гүдиг багь гидж тоолдж болш уга. Болв Востокд империализмин нойрхлгн буйхс болзгнн ирчкв гидж тууджин эврлт уга бат йосн келдәнә.

Востокд социализмин маякуд—Среднь Азин ценгдлж делгрхәсн советск республикс бурдә-гдсн Советск Союзин үлгүрин бий талан дайлгч алдр күчн, Китдин Оли-әмтнә Республикин болн наадк чигн социалистическ орн-нутгудин үлгүр—эн хамг цугтан Востокн келн-әмтсг сүлдхврн болн үлмә угагар бийәрн бәәлгнә тәлә ноол-длгннн дүүвр урмд бгнә. Төвкнүн бәәхдән дур-та цуг келн-әмтсн сә хаягч үнн чик политикиг ардн орж күцәд Советск Союзин, социалисти-ческ цуг орн-нутгудин нүүрт Азин болн Афри-кин келн-әмтс хар уга седклтә иньгүлтә бол-джана. (Удан алы ташлдан).

Мана гусударств эврәнн токтсн эн бдрәсн авн газдин орн-нутгудла кечг залгьлдандан алы-бис тонлгьта күч-үзүлгьтә, булагч хам-гин дугтн тас буру гидж нег мбслдж ноолдсн мбн, делкән цуг орн-нутгудла сән иньг метәр бәәдж, экономическ тегн збвтә залгьта дел-грүлхн гол седклиг үнн седкләр бргдж батлн дурдсн мбн.

1917 джилн ноябрь сарин 8-д Владимир Ильич Ленин, төвкнүн бәәлгнн декретин гол үндснн цәәлгьдж мелүлхләрн, Советмудин II-ч хургин трибун деерәс ингдлж герчләд: „тонул келгнә болн күч-үзүлгннә туск цуг пунктсг бидн буру гиджәнәвдн, болв иньг-амрг бәәлгнә төрмүд болн экономическ бооцан орулдхәсн цуг пункт-сг бидн байслгьтагар авцханавдн, бидн тедниг буру гидж чадшговди.“ (Соч., 26 том, 223 халх).

Советск гусударств эн бурдсн цагасн авн оли-зүсн кесгә гусударствс хоорндан төвкнүн зерг-тегш бәәцхәхин туск гол-ухагар эврәнн газдин политикин сүүр кесмн. Империалистирлә ямр болв чигн ниридгнн нарт делкән револю-цин кергүд бокржацхадг болна гих бәәдлтә хорлтта идеяг, ики 1918 джилд Ленин буру-шадж зог кедж ияссн. Тингхд Ленин ингдлж бичлә: „Тинм халәцсәр болхла, империалисти-ческ орн-нутгуд дунд бәәгч социалистическ рес-публик экономическ ямр чигн бооцас кедж чадш уга билә, сар тал нисдг гарг уга тер республик бәәдж чадш уга билә“ (Соч., 27 том, 49 халх). Социализм болн капитализм нег планет деер бәәцхәнә, теднә зергләж залгьлдж бәәлгннн хагьдлж болш уга тууджин зурасн.

Капиталистическ гусударствсә төвкнүн теги-зерг бәәлгннн политикин тәлә бидн зогсджа-навдн, тегәд ни бәәлгнн батурлгнн сә хаягч хойр халхин иньг-амргин бооцас кехин тәлә болн Европд болн Азийд цуг нилдәр аамшг уга бәәл-гннн бооцас кехин тәлә чигн бидн бәәсн чид-ләрн зүткдл йовнавдн.

Оли-зүсн кесгә гусударствс хоорндк залгь-ласин эрин сүүрн болдж оли меддг тавн гол-барцс бәәцхәдмн: газр-усан кевтн хадгьлдж, тус-тустан бәәлгнн күндлдж, нег негнүрн дәвр-лгь келго, экономическ, политическ болн иде-логическ урмулар нег-негнәннн дотр-дундин керг төрт орчлго, алы збв эдлдж, нег-негндән олзта болдгар, төвкнүн зерг-тегш бәәцхәх. Соци-алистическ гусударствс болн капиталистическ гу-сударствс бәәцхәдиг, тедн бийсннн хаалгьсар йовцхадиг, тедн бий-бийсннн кец-йосн бәәд-гиг—әннн орн-нутгудин келн-әмтснн дотр-дундин керг болдиг дарг уга ил бәәх факт гилж күндлх кергтә. Гусударствс хоорндк залгьлданд бәәцхәх зүткәтә цуг төрмүдиг куундврнн хаалгьар, дән угагар таслалж кергтә. Нинггәр, дбрлдәнн сүүртгәгәр дән угагар бәәх—әнүнд зергләж залгьлдж бәәлгнн гол үндсн бәәдмн. (Алы ташлдан).

Төвкнүн бәәлгннн политикиг ардн ордж дел-грүләд, зер-зевәр аслтиг уурулгнә ууладрлә залгьлдата цуг төрмүдәр кенән чигн тавста збвтә болдг бооцас западн орн-нутгудла кехәр Со-ветск Союз зүткдл йовна. Кемр западн орн-нут-гуд манала алы кергүд делгрүлхлә, Советск Со-юз эврәнн цергән болн зер-зевән збвәр хасхдн, атомн болн водородн селмән уурулхдн, нарт делкән халәвр бурдәлгьтәгәр, эн зер-зевин сбр-лгьг цаг тудал уга зогсхадн белн. Мана хал-хас түүвр йир уга болх.

Кемр цуг гусударствс, хамгин терүдә, мическ болн даянә ик күчгә көрнхтә СССР-дн США үнн седкләрн ардн ордж нег-тевчдлж, нег-негнәннн седкл медлж, нарт эрки чинртә үүлдврмүд, тер тоол зер-зевәд лтиг уурулхн төрмүд таслдж шиндлхәд даянәс гетлгнн болн утылта бат төвкнүн цуг орн-нутгудт болн келн-әмтсд токтахин збвәр бсцхәх билә. Гусударствс хоорндк эдасд бәәх чинвртә бәәдлгг сүлдхлхн цуг орн-нутгудла, СССР болн США хоор-нег-негнәннн седкл-уха медлгнн делгрүлгнн нарт-делкән бәәдлгг ясурулхл ик үлмәтә болх тер тоол США-ла залгьлгьдән ясурулхн эврәнн гө хаалгьарн Советск Союз ха-уагар йовхмн. Мана хойр орн-нутгуд кич-залгьлгьд ясурулхар зүткхләрн, бидн наадк нутгудин кергүдт харштл угагар, Англин, цин болн нань чигн гусударствсн туст бәәх залгьлгьдәст муурлт угагар эврәннн залгьд ясурулхар седжәнәвдн. Түүнәс лаву чигн манд баянә: даянд дур уга болдж зүтк-зерг-тегш төвкнүн бәәлгннн хаалгьд бәәцхәх цуг гусударствсә мана орн-нут-галдәдә иньг-амрг бәәхәр седжәнә, ич-лгь күцәдлж делгрүлхнн тәлә кергтә цуг дугтн кенәвдн. Энүг күцхнн ингтә хаал-„күчән бардмнч“ политикиг бурушадж ха-юньгад гилхә, ним политикин ашдн дән бо-

Советск Союзд Гарзин искусствени и-кедлж ичсгдл тәвсн учр-йовдлин бийнн им-периалист эврәнн седкл-ухандан таастагар ол-седцхәнә. Советск Союз Гарзин дахуль тәвлгнн төвкнүн бәәлгннн аамшг үзүлгәнн и-пителистическ гусударствсиг шин зер-гәәлгьдәнә гилж тедн цуг бурә-бишкур-андж, цуг хоньхсан цокдлж ирцхәнә.

Кемр империалистическ гусударствсн мана орн-нутг дәврлтлә эс харгьсн хоби, оли-әмтн, айт уга келгнә ямр чигн юм-тускар санш уга, хббгндән чигн тинм уха-уга, гидж бидн олнә нүүрт герчлдәнәвдн ташлдан). Кемр Советск Союзд гүн ухани-тә инженер болн кблмшч улснн күчтә шу-ашдн Гарзин дахуль кедж тәвгдсн болхла чигн орн-нутгуд, нег-үлү США-ла алы ним делгрлттә орн-нутг бас чигн тинм төр к-чадхиг бидн мелә байнавдн. Мана орн-күцәснн йирдән авртә ик чинртә, юньгад бидн капиталистическ орн-нутгудла дбр-лдән цаг шүүлдәнәвдн. Болв ним күчвр түү-кесн гусударств „киитн даянә“ атмосфәр ха-болн зер-зев икәр кедж гаргьлгнә кбл-икдүлгч збв бурдәлгнн дур шатагьад дәр-вә бәәх учр уга. „Күчән бардмнлгнә“ пол-икәр зер-зев кедж гаргьлгнә кбллгьд дбрлдән дән тал кбтдлгнн йирин ил мел-олагьнн цагт дән гисн—то-томлж уга олн-үкл, күмн-әмтнә кедж гаргьсн кецү ик үн-тиг уга келгнн болджана.

Орн-нутгуд хоорндк залгьласин хату-дкблрүлгннә биш, хәрнн түүг улмгүүрнүр зер-зев икәр кедж гаргьлгнә кблдлгьд цар-икдүлхнн тәлә одахн США-н болн Англин дарственин үлгдәчир наадк орн-нутгудас онц-күсүндвр кехәр харгьцхәлж. Нарт делкән орн-гуд хоорндк үүлдврмүдиг шиндлхә ар-гәдән биш гидж батлдж гаргьхин тускар лав-бәәхиг тооллгнә болн нег-негнәннн седкл-гннә сүүр деер капиталистическ орн-нутгуд-гәчирин болн социалистическ орн-нутгудин кемджәтә харгьлтнн күр кехиг, киитн даян-зер-зев икәр кедж гаргьлгнә кблдлгьд, зерг бәәлгннә сүүр деер гусударствс хоор-ндлгьдәс бурдәхиг, зүткәтә төрмүдиг даянн-гьгар биш, күр келгннн хаалгьар, эконом-культури делгрлт ни дбрлдәннн хаалгьар, неквирг, түүнә кергләтсг саянәр күцәлгнн-гьгар делдхәр бидн седжәнәвдн. (Алы таш-

Ах-лүүгннәр бәәцхәд коммунистическ кблмшч партьс, марксистск-ленинск халә-чдг сциалистическ партьс цугьар басл тин-сн деер зогсдлжана. Тегш-зерг ни бәә-бәртә буржуазн зәрм партьс чигн бәәцхәнә

(Чилгнн дарук номерт).

Редакторин орч Б. Б. ДОРДЖ